

ПРОЕКТУЄМО РЕЗУЛЬТАТИ НАВЧАННЯ: КОМПЕТЕНЦІЇ ПРОТИ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Анотація. В статті представлено результати аналізу використання термінів «компетенція» і «компетентність» в контексті формування результатів навчання. Мета дослідження – з'ясувати зміст зазначених понять і потребу в них в рамках наукової дискусії з проблеми формування понятійного апарату компетентнісного підходу.

Ключові слова: компетентнісний підхід, компетенція, компетентність, рамка кваліфікацій.

Врублевская Е.В.

ПРОЕКТИРУЕМ РЕЗУЛЬТАТЫ ОБУЧЕНИЯ: КОМПЕТЕНЦИИ ПРОТИВ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ

Аннотация. В статье представлены результаты анализа использования терминов «компетенция», «компетентность» в контексте формирования результатов обучения. Цель исследования – установить содержание указанных понятий и потребность в них в рамках научной дискуссии по проблемам формирования понятийного аппарата компетентностного подхода.

Ключевые слова: компетентностный подход, компетенция, компетентность, рамка квалификаций.

O. Vrublevska

DESIGNING LEARNING OUTCOMES: COMPETENCES VS COMPETENCIES

Annotation. This paper explores the terms “competence” and “competency” in the context of learning outcomes. The aim of the research is to clarify the content of the terms within the framework of scientific disputes on terminology of

competency-based education.

Key words: competency-based education, competency, competence, framework of qualifications.

Постановка проблеми. Ще двадцять років тому назад ніхто не сумнівався, що компетенція і компетентність – це паронімі, тобто подібні за написанням слова, які мають *різні* значення¹. Перше з них зазвичай позначало сферу відповідальності, повноважень посадової особи («це в компетенції директора», «це не моя компетенція»), в той час як друге означало авторитетність, обізнаність, досвідченість особи у певному питанні. При цьому жодне не позначало безпосереднього вимірюваного результату навчання і практично не вживалося у множині.

Однак необхідність охарактеризувати результати навчання як набір здатностей випускника, необхідних для успішного виконання обов'язків на робочому місці, призвела до того, що для їх позначення почали використовуватися часто як взаємозамінні обидва терміни, причому у множині.

Наслідком термінологічної плутанини, що виникла, стало остаточне переконання тих освітян, які не бачать в компетентнісному підході особливої новизни чи потреби, у «непідготовленості питання» для України, особливо коли це роздвоєння походить від уповноважених (компетентних!) органів управління освітою або найбільш авторитетних осіб. На наш погляд, настав час, коли проблеми семантики стають каменем спотикання на шляху розв'язання проблем методики навчання. Як реалізувати компетентнісний підхід, якщо не домовилися про зміст базових термінів? Як рухатися далі до моделей компетенцій (чи компетентностей?), рамки кваліфікацій, дескрипторів тощо?

Невизначеність має місце навіть щодо написання українською мовою

¹ Неправильне вживання паронімів вважається помилкою.

«компетентніСНий підхід»/ «компетентніСТНий підхід»: в першому випадку пошук словосполучення в Google дає близько 46000 результатів (автори вважають, що має місце спрощення в групах приголосних), в другому – 5790 (див. для порівняння нормативні документи, з одного боку - [1-3], з іншого - [4, 5], в той час як [6] містить для примирення обидва варіанти написання).

Аналіз останніх досліджень та публікацій. В 2008 році вийшов комплекс нормативних документів [6], в якому було дано визначення цих термінів, ідентичні визначенням європейського проекту TUNING. Так, компетенція «включає знання й розуміння (теоретичне знання академічної області, здатність знати й розуміти), знання як діяти (практичне й оперативне застосування знань до конкретних ситуацій), знання як бути (цінності як невід'ємна частина способу сприйняття й життя з іншими в соціальному контексті)» [6, с.19]. Це також предметна область у якій індивід добре обізнаний і в якій він проявляє готовність до виконання діяльності. Компетентність (вживається в однині) – це «інтегрована характеристика якостей особистості, результат підготовки випускника вузу для виконання діяльності в певних професійних та соціально-особистісних предметних областях (компетенціях), який визначається необхідним обсягом і рівнем знань та досвіду у певному виді діяльності» [6, с.19]. Здавалося б, це заклало основу для їх розуміння у подальшому. Таке розуміння було відтворене в [7, 8]. Але з'являються нові документи, перш за все, Національна рамка кваліфікацій [4], а також матеріали МОНмолодьспорту України, що містять інші тлумачення [2, 9, 10]. Зокрема, в матеріалах міжнародної науково-практичної конференція «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (м. Київ, 25-26.10.2012) домінує термін «компетентності»: «Компетентності являють собою динамічне поєднання знань, розуміння, навиків, умінь та здатностей» (Ю.М.Рашкевич) [10]. Витоки цих змін знаходимо в «Національному освітньому глосарії» [11], де зміст поняття «компетенція» звужено: не визнається, що компетенція може

означати освітній результат, натомість наголошується, що це **лише** сфера службових повноважень, наданих особі нормативним актом (рис.1).

Очевидно, мало сенсу в тому, щоби добиватися перегляду закріплених в документах термінів, - слід просто прийняти їх до виконання як такі, що пройшли експертизу. Всі ми (хто не впливає на формування освітньої політики) перебуваємо у процесі пізнання змін, які несе Болонський процес. Дискутувати з приводу питань, щодо яких мала б бути досягнута згода на вищому рівні, – справа невдячна. Але коли не лише в наукових дискусіях, а й нормативних формулюваннях проявляються розбіжності, це принаймні залишає за нами право на власну думку. Тож **мета даного дослідження** – з'ясувати зміст зазначених понять і потребу в них в контексті формування освітніх результатів.

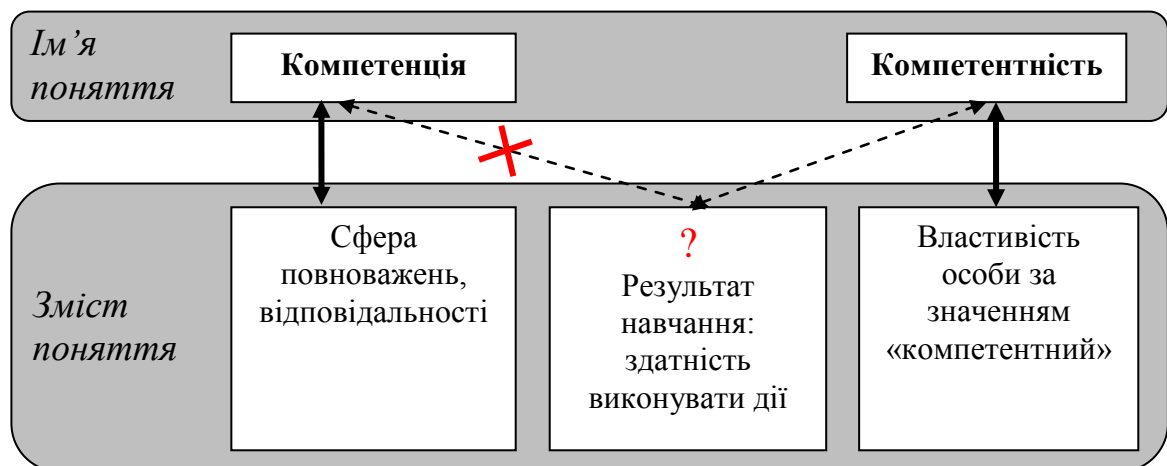

Рис.1. Зміст понять² компетенція/компетентність в українській і російській мовах

Виклад основного матеріалу дослідження. Плутанина в термінах «компетенція(~ції)» і «компетентність(~ності)», (особливо при їх вживанні у множині) походить, очевидно, від англійських слів *competence* і *competency*. Враховуючи, що компетентнісний підхід зародився в англomовному просторі, можна припустити, що причинами нечіткості термінології є неточність

² «Змістом поняття називається сукупність істотних ознак предмета, яка мислиться в даному понятті» [12, с.29].

перекладу з англійської слів *competence* і *competency* або їх тлумачень, неузгодженість тлумачення термінів *competence* і *competency* саме в англійськомовних джерелах, регіональні мовні особливості (британська, американська) тощо. Ці питання потребують уваги фахівців-мовознавців. Однак той факт, що *competence* і *competency* вживаються як синоніми [13] і перекладаються однаково (компетенція, компетентність, здатність, правомочність), практично унеможлиблює пошук істини шляхом зіставного аналізу (рис.2).

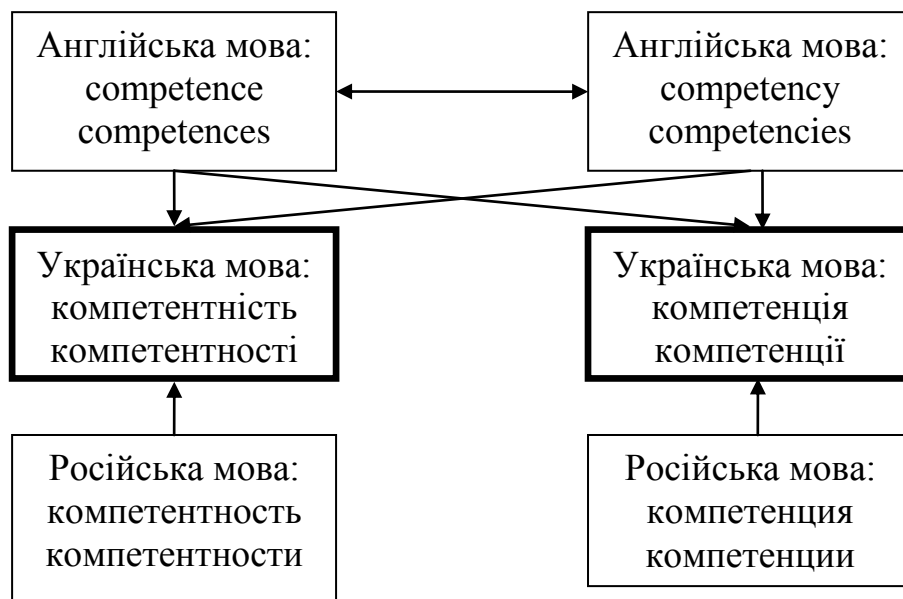

Рис.2. Терміни компетентнісного підходу в різних мовах

І вже зовсім у голові макітриться, коли автори, які посилаються на матеріали проекту TUNING, по різному перекладають українською та російською мовами один і той самий термін *competences* [14, с.1, с.9], при цьому однаково перекладаючи його тлумачення як динамічну комбінацію знань, розуміння, умінь, цінностей, інших особистих якостей: компетенції - російською [15, с.4, с.9], компетенції і компетентності – українською [16, с.3, с.9], що спричиняє неузгодженість російсько-українських еквівалентів.

Дослідженню змісту понять «компетенції/компетентності» присвятили свої зусилля багато вчених-методистів як далекого, так і близького зарубіжжя. Це дає нам можливість спиратися на їхні результати.

Враховуючи, що Росія приступила до опанування компетентнісного підходу раніше, вважаємо за доцільне звертатися також до нормативних матеріалів в галузі освіти Російської Федерації і порівняльного аналізу перекладених офіційно джерел [14-16].

Аналіз застосування термінів *competence* і *competency* в англomовній літературі свідчить про їх часте вживання як заміників, що не дає можливості уточнити зміст понять компетенції/компетентності в українській мові. Так, для позначення одного і того ж поняття в американських [17], канадських [18] джерелах і матеріалах європейського проекту DeSeCo [19] вживається *competency*, в той час як в матеріалах Європарламенту [20], європейських джерелах [14, 21, 22], публікаціях під егідою ЮНЕСКО [23] – *competence*. Англomовні автори, як і вітчизняні фахівці, сходяться лише в одному: «Існує така плутанина і дискусії щодо концепції *competence*, що неможливо розробити або застосувати чітку теорію або дійти визначення, яке б дозволило прийняти і узгодити всі різноманітні способи використання цього терміну» [24, с.29].

Спробуємо принаймні встановити співвідношення між поняттями «компетенція» і «компетентність»:

- «“компетенції” сприймається як похідне, вужче від поняття “компетентність”» [1, с.46];
- «компетентність завжди є проявом компетенції» (І.А.Зимняя) (цит. за [25, с.53];
- «поняття “компетентність” є ще більш містким і значущим, ніж “компетенція”, оскільки виражає ступінь володіння людиною відповідною компетенцією...» [26].

Аналогічно, як співвідношення цілого і частини, розуміє зміст понять *competence/competency* М.Мulder: в навчальному контексті *competence* (компетентність) означає загальну здатність особи до функціонування, яка може бути розвинена, і яка підтверджується ліцензією в разі успішного

виконання навчальної програми [27, с.11]. *Competency* (компетенція) є частиною *competence* (компетентності). L.M.Spencer і S. M. Spencer зазначають: «Демонстрація ключових компетенцій (*competencies*) ілюструє професійну компетентність (*competence*) особи, тобто її компетентність у даній сфері зайнятості» (цит. за [28, с.8]).

Аналіз нормативних документів, матеріалів міжнародних проектів і наукових праць показав, що більшість авторів тлумачать термін «компетентність» як інтегровану характеристику особи. Це відповідає його загальноприйнятому значенню «властивість особи за значенням “компетентний”» [29] (компетентний, не компетентний, рівень компетентності). Національна рамка кваліфікацій – єдиний документ, який визначає компетентності як знання, розуміння, уміння, цінності, інші особисті якості, яких набуває та/або здатна продемонструвати особа після завершення навчання. Таке визначення відрізняється від тлумачень, коли сукупність зазначених результатів позначаються терміном «компетенції».

Державні освітні стандарти Росії і Білорусі визначають як результати навчання саме компетенції, а компетентність тлумачать як ступінь готовності до застосування компетенцій [30-33]. Розробники Національної рамки і системи кваліфікацій Російської Федерації оперують лише поняттям «компетенції», а не «компетентності» [34].

Найбільш коректним нам представляється визначення досліджуваних термінів згідно з Федеральними освітніми стандартами третього покоління Російської Федерації: «компетенція – це здатність застосовувати знання, вміння, навички і особистісні властивості...», «компетентність – рівень володіння сукупністю компетенцій...» [32, с.43]. З врахуванням комплексу причин, які зумовили появу компетентнісного підходу і нових термінів, вважаємо, що найбільш лаконічним визначенням поняття «компетенція», яке б згідно з правилами формальної логіки явно вказувало на його родову приналежність і видову відмінність [12, с.42], є таке: компетенція – це

результат навчання, який проявляється у здатності учня діяти в заданому контексті. Схема логічного зв'язку між досліджуваними категоріями подана на рис.3.

При формуванні термінології компетентнісного підходу вважаємо за доцільне йти від змісту понять до їх імен, шляхом небуквального перекладу англійських першоджерел. В даному випадку нам необхідно позначити іменами два поняття: одне з них стосується набору результатів навчання, який може розширюватися (звужуватися), в той час як друге – рівня опанування цими результатами. Такими результатами є **здатності**, що є наслідком засвоєння системи знань, вмінь, відношень, цінностей. Їх доцільно позначити терміном «компетенції». Набір компетенцій – це модель компетенцій, або їх перелік «в горизонтальному напрямку» (згідно з рамкою кваліфікацій, рис.4). Рамка кваліфікацій – це систематизований набір

дескрипторів, тобто сформульованих вимог до результатів навчання, яке завершується присудженням кваліфікації певного рівня.

Рис.3. Логічний зв'язок між категоріями компетентнісного підходу

Термін «компетентність» варто застосовувати для характеристики

інтегральної здатності особи, ступеня її готовності до ефективного виконання посадових обов'язків, який може бути вищим (нижчим). Перехід між рівнями компетентності – це рух «по вертикалі» рамки кваліфікацій.

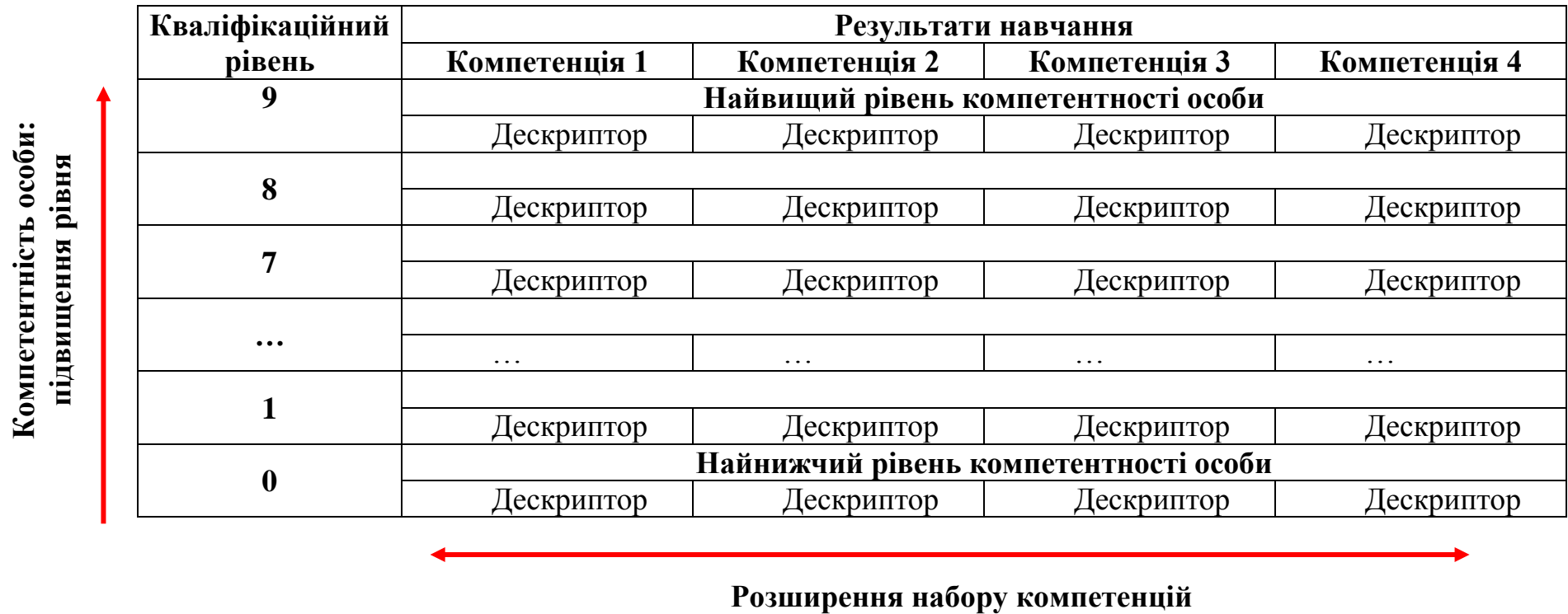

Рис.4. Сутність рамки кваліфікацій

Висновки.

1. Якщо в українській і російській мовах до впровадження компетентнісного підходу існувало два різні поняття, які позначалися різними словами-паронімами (компетенція і компетентність), то в англійській мові **кожне** з досліджуваних понять може позначатися будь-яким зі слів (*competence* або *competency*). Як наслідок, при появі нового поняття «результат навчання як **здатність діяти** на основі здобутих знань, вмінь, навичок, цінностей, установок тощо» (на відміну від «результат навчання як здобуті знання, вміння, навички») для його позначення в англійській мові почали застосовувати обидва слова, і це було перенесено в українську та російську мови.

2. В нормативних документах освітньої галузі України 2011-2012 років спостерігається відхід від терміну «компетенції», заміна його на «компетентності». Такий підхід призводить до того, що слово «компетентність» вживається у двох значеннях і виникає суміш понять, які характеризують «горизонтальний» і «вертикальний» виміри рамки кваліфікацій. Він також суперечить:

- наданому раніше визначенню компетенцій і компетентності, поданому в документах Інституту інноваційних технологій і змісту освіти і МОН України;

- термінології державних освітніх стандартів і методичних матеріалів в галузі освіти Росії та Білорусі, в яких «компетенція» означає набір знань, умінь, досвіду і відношень та здатність їх застосовувати, а «компетентності» в множині не вживається.

3. Оскільки переклад українською мовою з російської і навпаки є однозначним («компетенция» (рос.) – «компетенція» (укр.), а не «компетентність»), особлива позиція України порівняно з Росією та Білоруссю у питанні формулювання результатів навчання породжує термінологічний дисонанс, є невиправданою, на наш погляд, і потребує

додаткових роз'яснень.

4. Вживання слова «компетентність» на рівні проектування результатів навчання в робочих програмах дисциплін є недоцільним, оскільки кожна дисципліна забезпечує формування **окремих** результатів навчання. В нормативних документах доцільно вживати його **лише в однині** для позначення інтегрального результату навчання **за освітньо-професійною програмою**, який є наслідком оволодіння компетенціями.

Література:

1. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи / Під заг. ред. О.В.Овчарук. – К.: “К.І.С.”, 2004. –112 с.

2. Національна стратегія розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки // <http://www.mon.gov.ua/images/files/news/12/05/4455.pdf>.

3. Мета реформ у вищій школі - якість і доступність освіти. Рішення Колегії МОН, протокол № 4/1-4 від 02.04.09 року // http://osvita.ua/legislation/Vishya_osvita/3679.

4. Національна рамка кваліфікацій. Затверджена постановою Кабінету Міністрів України від 23.11.2011 №1341.

5. Наказ Національного агентства України з питань державної служби від 20.07.2012.№148 «Про затвердження Методичних рекомендацій з розроблення профілів професійної компетентності посад державної служби у державних органах, органах влади Автономної Республіки Крим або їх апараті».

6. Комплекс нормативних документів для розроблення складових системи галузевих стандартів вищої освіти. - Інститут інноваційних технологій і змісту освіти, МОН України, 2008. Додаток до листа Міністерства освіти і науки України від 31.07.2008 р. N 1/9-484 «Головам робочих груп МОН України з розроблення галузевих стандартів вищої освіти та головам науково-методичних комісій МОН України» //

<http://elib.crimea.edu/zakon/list484.pdf>.

7. Державний стандарт базової і повної загальної середньої освіти. Затверджено постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1392 // www.mon.gov.ua.

8. Довідник користувача європейської кредитно-трансферної системи (ЄКТС) / За редакцією І. О. Вакарчука. Упорядники: Фініков Т.В., Болюбаш Я.Я., Бабин І.І., Усатенко Г.О. — К.: Агентство «Україна», 2009. — 160 с.

9. Проект Концепції національної системи кваліфікацій (станом на 30.10.2012) // <http://www.mon.gov.ua/ua/activity/education/higher-education/1352297906/1352299256/>.

10. Міжнародна науково-практична конференція «Європейська інтеграція вищої освіти України в контексті Болонського процесу» (м. Київ) 25-26.10.2012. // <http://ihed.org.ua/ua/resursy/konferentsiia.html>.

11. Національний освітній глосарій: вища освіта / авт.-уклад. : І. І. Бабин, Я. Я. Болюбаш, А. А. Гармаш й ін.; за ред. Д. В. Табачника і В. Г. Кременя. – К. : ТОВ «Видавничий дім «Плеяди», 2011. – 100 с.

12. Кириллов В.И., Старченко А.А. Логика: Учебник. – М.: Высшая школа, 1982. – 262 с.

13. TheFreeDictionary // <http://www.thefreedictionary.com>.

14. Tuning General Brochure. English version. 2006 // http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_final_version.pdf.

15. Настройка образовательных структур в Европе. Вклад университетов в Болонский процесс. – Socrates-Tempus. Education and Culture. 2006 // http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_brochure_Russian_version.pdf.

16. Вступне слово до проекту ТЬЮНІНГ – гармонізація освітніх структур у Європі. Внесок університетів у Болонський процес. - 2006 //

http://www.unideusto.org/tuningeu/images/stories/documents/General_Brochure_Ukrainian_version.pdf.

17. Competency Model Clearinghouse // <http://www.careeronestop.org/competencymodel/default.aspx>.

18. University of Victoria, Co-operative Education Program and Career Services. Competency Kit // <http://www.uvic.ca/coopandcareer/studentsalumni/resources/competencykit/index.php>.

19. The Definition And Selection Of Key Competencies: Executive Summary. – OECD, 2005. – 20 p. // <http://www.oecd.org/dataoecd/47/61/35070367.pdf>.

20. Recommendation of the European Parliament and of the Council of 23 April 2008 on the establishment of the European Qualifications Framework for lifelong learning (2008/C 111/01) // <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=oj:c:2008:111:0001:0007:en:pdf>.

21. The European Qualifications Framework for Lifelong Learning (EQF). - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, European Commission, 2008. – 15 c. // <http://europa.eu>.

22. Terminology of European Education and Training Policy: A Selection of 100 Key Terms. - Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities, CEDEFOP, 2008. – 241 c.

23. Complex Knowledge and Education Competences. IBE Working Papers on Curriculum Issues №8. – Geneva: UNESCO International Bureau of Education, 2008. – 13 c. // http://www.ibe.unesco.org/fileadmin/user_upload/Publications/Working_Papers/knowledge_compet_ibewpci_8_en.pdf.

24. Winterton, J., Delamare-Le Deist, F., Stringfellow, E. Typology of knowledge, skills and competences: Clarification of the concept and prototype. - CEDEFOP Reference series, 64, Luxembourg, Office for Official Publications of

the European Communities, 2006. - 131 p. // http://www.cedefop.europa.eu/en/Files/3048_EN.PDF.

25. Рыбакова А.А. Сущность понятий «компетенция» и «компетентность»: от количественного измерения к качественному наполнению // Вестник Ставропольского государственного университета. - №61. – 2009. – С.51-57 // <http://vestnik.stavsu.ru/61-2009/07.pdf>.

26. Белова Н.В. Компетентностный подход как механизм реализации положений Болонской декларации // http://www.sbmt.bsu.by/Data_RUS/ContBlocks/01116/Belova.pdf.

27. Mulder, M. Competence – the essence and use of the concept in ICVT // European Journal of Vocational Training. - #40. – 2007. – С.5-21. // http://www.cedefop.europa.eu/etv/Upload/Information_resources/Bookshop/468/40_en_mulder.pdf.

28. Ennis, M. R. Competency Models: A Review of the Literature and The Role of the Employment and Training Administration (ETA). - U. S. Department of Labor, 2008. – 24 с. // http://www.careeronestop.org/competencymodel/info_documents/OPDRLiteratureReview.pdf.

29. Словник української мови // <http://sum.in.ua>.

30. Проектирование компетентностно-ориентированных рабочих программ учебных дисциплин (модулей), практик в составе основных образовательных программ, реализующих ФГОС ВПО: Методические рекомендации для организаторов проектных работ и профессорско-преподавательских коллективов вузов. Первая редакция. – М.: Исследовательский центр проблем качества подготовки специалистов, Координационный совет учебно-методических объединений и научно-методических советов высшей школы, 2009. – 64 с. // http://isi.sfu-kras.ru/sites/is.institute.sfu-kras.ru/files/Proektirovanie_kompetentnostno_-_orientirovannyh_rabochih_programm_s_pril.pdf.

31. Разъяснения разработчикам основных образовательных программ для реализации федеральных государственных образовательных стандартов высшего профессионального образования. Письмо директора Департамента государственной политики в образовании И.М. Реморенко от 13 мая 2010 № 03-956 «О разработке вузами основных образовательных программ» // http://www.fgosvpo.ru/index.php?menu_id=42&menu_type=2&parent=5.

32. Проектирование компетентностно-ориентированных основных образовательных программ, реализующих федеральные государственные образовательные стандарты высшего профессионального образования: Методические рекомендации для организаторов проектных работ и профессорско-преподавательских коллективов вузов / Авт. сост. И.В. Осипова, О.В. Тарасюк. – Екатеринбург: РГППУ, 2009. - 100 с. // <http://www.rsvpu.ru/umo-po-ppo/v-pomoshh-razrabotchikam-oop/filedirectory/2345/metodichka-oop-vuza.pdf>.

33. Образовательный стандарт РД РБ 02100.5.227-2006 «Высшее образование. Первая ступень. Цикл социально-гуманитарных дисциплин». Утвержден и введен в действие постановлением Министерства образования республики Беларусь от 01.09.2006 г. № 89 // http://sporteducation.by/img/file/normativka/obraz_standart_pervaj_stupen.pdf.

34. Глоссарий по теме «Национальная рамка и система квалификаций» // http://www.cvets.ru/NQF/Glossary_NQF.pdf.